

SCHAKTÖVERVAKNING VID VA-ARBETEN INOM

SIGTUNAS MEDELTIDA STADSLAGER

Arkeologisk undersökning i form av schaktövervakning vid korsningen Ladugränd–Stora Gatan samt Lilla Nygatan och Sankt Persgatan, inom fornlämning L2015:2168 (Sigtuna 195:I), Sigtuna kommun och socken, Stockholms län

TOVE BJÖRK

Rapporter från Arkeologikonsult 2019:3204

ARKEOLOGIKONSULT
Optimusvägen 14
194 34 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

OMSLAGSBILD: Lilla Nygatan med igenlagda schakt. Foto taget från norr.

ALLMÄNT KARTMATERIAL: © Lantmäteriet Dnr: 50007066_140003

© Arkeologikonsult 2019

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

SCHAKTÖVERVAKNING VID VA-ARBETEN INOM

SIGTUNAS MEDELTIDA STADSLAGER

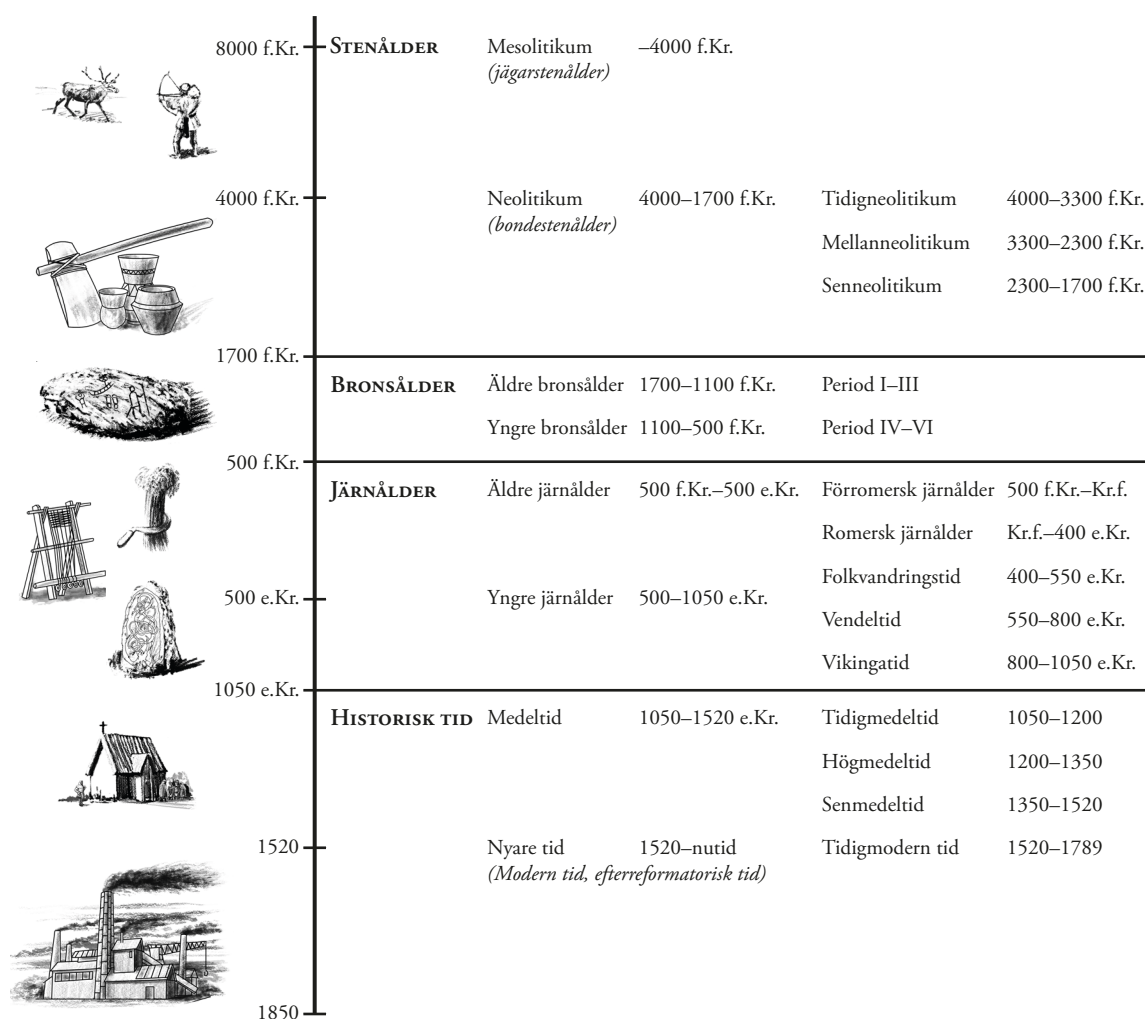
Arkeologisk undersökning i form av schaktövervakning vid korsningen Ladugränd–Stora Gatan samt Lilla Nygatan och Sankt Persgatan, inom fornlämning L2015:2168 (Sigtuna 195:I), Sigtuna kommun och socken, Stockholms län

TOVE BJÖRK

Rapporter från Arkeologikonsult 2019:3204

ARKEOLOGISK PERIODINDELNING

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, t.ex. fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING.....	7
BAKGRUND OCH SYFTE.....	8
FORNLÄMNINGSMILJÖ OCH TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR.....	8
METOD OCH UTFÖRANDE.....	9
RESULTAT	10
Korsningen Ladugränd och Stora Gatan	10
Lilla Nygatan	11
Sankt Persgatan.....	11
DISKUSSION	11
REFERENSER	12
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER.....	13
BILAGOR	14
Bilaga 1. Schaktbeskrivning	14

Figur 1. Undersökningsområdet på Terrängkartan, skala 1:50 000, översikt i skala 1:600 000.

SAMMANFATTNING

Under 6 dagar i oktober 2018 genomförde Arkeologikonsult en arkeologisk undersökning i form av en schaktövervakning inom fornlämning L2015:2168 (Sigtuna 195:1), korsningen Ladugränd–Stora Gatan samt Lilla Nygatan och Sankt Persgatan i sam-

band med schaktningar inför byte av vattenserviser och ledningar. Utförare av VA-arbetet var Sigtuna vatten & renhållning AB. Totalt åtta mindre schakt togs upp i samband med schaktövervakningen. Inget av antikvariskt intresse framkom i schakten.

Figur 2. Upptagna schakt i vilka utbyte av VA-system utfördes. Fastighetskartan i skala 1:5 000.

BAKGRUND OCH SYFTE

En arkeologisk undersökning i form av en schaktövervakning har genomförts inom fornlämning L2015:2168 (Sigtuna 195:1) (Lst beteckning 431–19798–2018). Fornlämningen utgörs av Sigtunas medeltida stadslager. Syftet med undersökningen var att dokumentera de kulturlager, konstruktioner och fynd som kunde påträffas. Enligt beslut

från Länsstyrelsen gällde ingreppet fem gator, vilka under arbetets gång minskade till fyra, korsningen Ladugränd–Stora Gatan samt Lilla Nygatan, Sankt Persgatan och Hamngatan. Vid Hamngatan utfördes schaktningarna utan arkeologisk undersökning då beställaren inte informerade Arkeologikonsult om att schaktningsarbetet skulle påbörjas.

FORNÄMNINGSMILJÖ OCH TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR

Arkeologiska undersökningar har bidragit till kunskap om Sigtuna stads senvikingatida och tidig-medeltida historia. Staden anlades redan i slutet av 900-talet, vilket dendrokronologiska dateringar visar (Tesch 1990:30).

Gatumönstret från den första bebyggelsen, med drygt 7–8 meter breda samt 30 meter långa tomter på båda sidor av Stora Gatan har präglat stadskärnans struktur ända fram till idag. Tomtstrukturerna har indelats i fyra zoner, med 3–4 stadsgårdar som var och en hade en specifik funktion. Närmast Stora Gatan (zon 1) bedrevs hantverksaktiviteter i en bod. Bakom denna (zon 2) förvaringshus och därefter kök (zon 3). Längst in på tomten (zon 4) fanns en hallbyggnad.

Under Stora Gatan har också, påträffats kavelbroar och enligt kulturmiljöregistret (KMR) uppemot 3,5 meter tjocka kulturlager.

I Sigtuna StadsGIS fanns 360 stycken ingrepp registrerade fram till år 2005, vilka samtliga gjorts inom Sigtunas stadslager (Wikström 2005). Därefter har flera arkeologiska undersökningar utförts inom staden. Detta betyder att många schakt tas upp i redan befintliga ledningsschakt, men det betyder inte att lämningar från Sigtuna medeltida stadslager inte kan framkomma vid schaktningar i befintliga schakt. I Sigtuna stadsGIS kan ses att flera ingrepp från tidigare gjorts i korsningen Stora Gatan och Ladugränd (se figur 3).

Stora Gatan har genomgått flera ingrepp i samband med olika ledningsarbete. År 1925 anlades Sigtunas första vattenledningssystem, vilket då föranleddes av att över en kilometer lång schaktsträcka grävdes inom Sigtunas stadslager. Schaktet som grävdes berörde hela Stora Gatans sträckning (Arbman et al 1925). Även en del borrhningar genomfördes i samband med schaktövervakningen i syfte att fastställa svarta jordens mäktighet och det medeltida Sigtunas utbredning. I mitten av 1920-talet var de antikvariska kontrollerna i städer fortfarande i något av sin begynnelse och vissa lämningar saknade lagskydd. Emellertid ledde det stora ledningsarbetet 1925 till gedigen dokumentering utfördes. Inne på museitomten har legat en av Sigtuna medeltida stenkyrkor med en möjlig föregångare i trä, vilket flera av de skelettgravar utan innehåll av kalkbruk och som undersöktes mellan 1983–1993 skulle indikera (Ros J. 2009). En av de 183 skelettgravarna tillhörde biskopen i Sigtuna. Även norr om Sigtuna museums byggnad har utförts undersökningar. Bl.a. 1993 då en tidigmedeltida gata samt tomtmark påträffades och 2015 då en stenlagd gata och bebyggelseämningar undersöktes (Kjellström 2005, Ros 2015).

Lilla Nygatan mellan kvarteren Tryckaren och Gertrud har liksom Stora Gatan genomgått flera arkeologiska åtgärder i samband med olika ledningsarbeten. 1992 grävdes åtta mindre schakt i redan befintliga ledningsschakt i Lilla Nygatan på grund av en vattenläcka. Kulturlager mellan 0,85–1,45 meter i tjocklek påträffades. I schakten närmast

Stora Gatan kunde sju bebyggelsefaser ses, emedan det längre ned på Lilla Nygatan kunde konstateras mindre intensiv bebyggelse (Wikström 2009). 2004 schaktades det igen i Lilla Nygatan inför ett ledningsarbete. Fem schakt upptogs i redan befintliga ledningsschakt. Inga orörda kulturlager eller andra anläggningar påträffades då (Wikström 2004).

1982 genomfördes ett större schaktningsarbete i Sankt Persgatan (se figur 4). I samband med dräneringsarbete vid fastigheten Humlegården 6 grävdes 1991 ett schakt från fastigheten till Sankt Persgatan. Schakten grävdes i redan befintliga ledningsschakt. Emellertid kunde det i schaktväggar ses 0,7 meter tjocka orörda kulturlager, syllstenar och lergolv fördelat på minst tre bebyggelseskeden (Wikström 2009).

METOD OCH UTFÖRANDE

Fältarbetet utfördes av en arkeolog vid två tillfällen under 6 dagar, 1–5 oktober samt 16 oktober 2018. Anledningen till att schaktövervakningen kom att utföras vid två olika tillfällen var att Sigtuna vatten och renhållning AB behövde bryta arbetet för annat brådskande uppdrag.

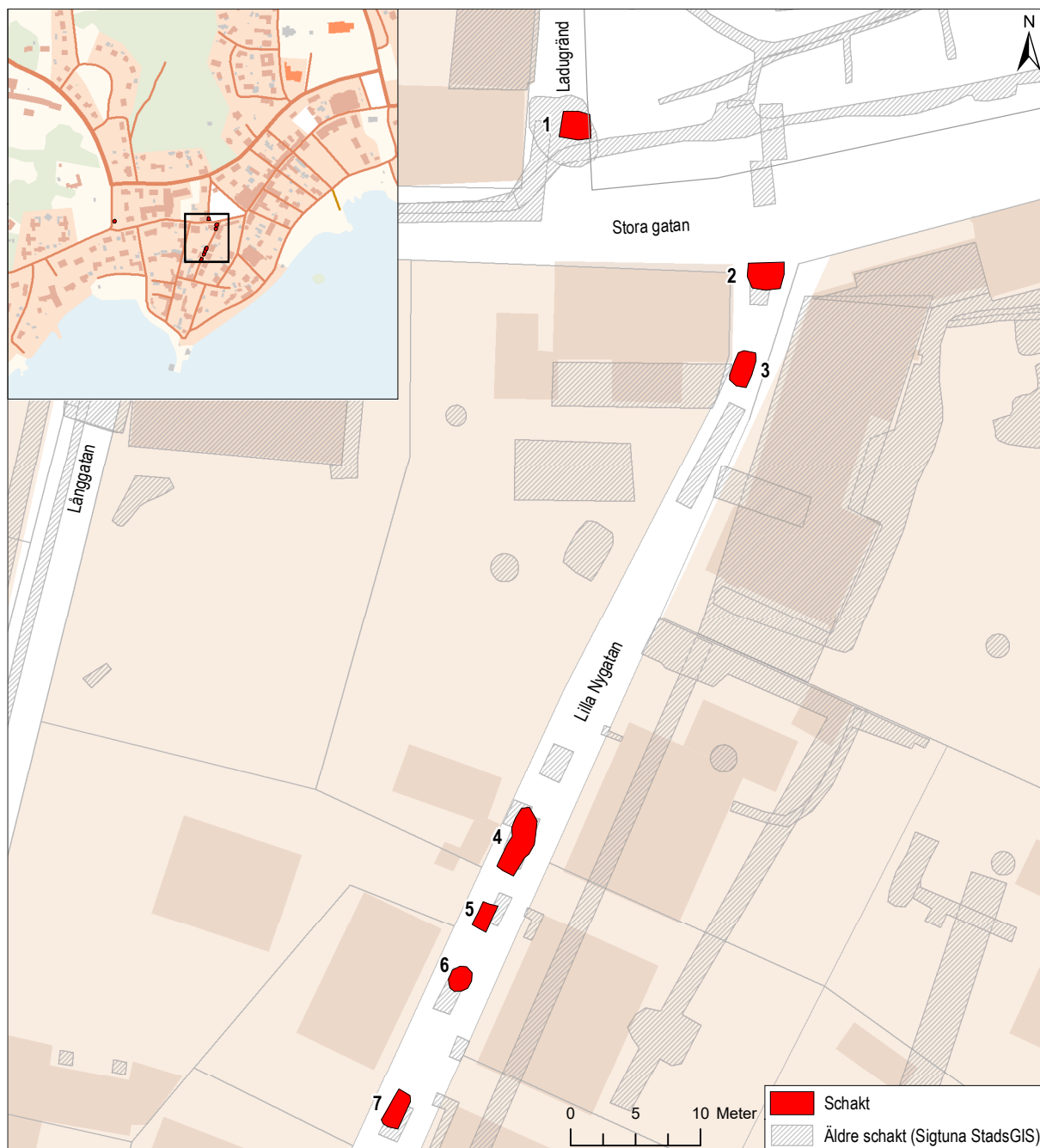
Sammantaget grävdes åtta schakt inom Sigtunas stadslager. Ett schakt i korsningen Ladugränd och Stora Gatan, sju schakt i Lilla Nygatan och ett schakt i Sankt Persgatan. Samtliga schakt beskrevs, fotograferades och mättes in med GPS med nätverks-RTK, med standardavvikelse på 0,02 meter.

RESULTAT

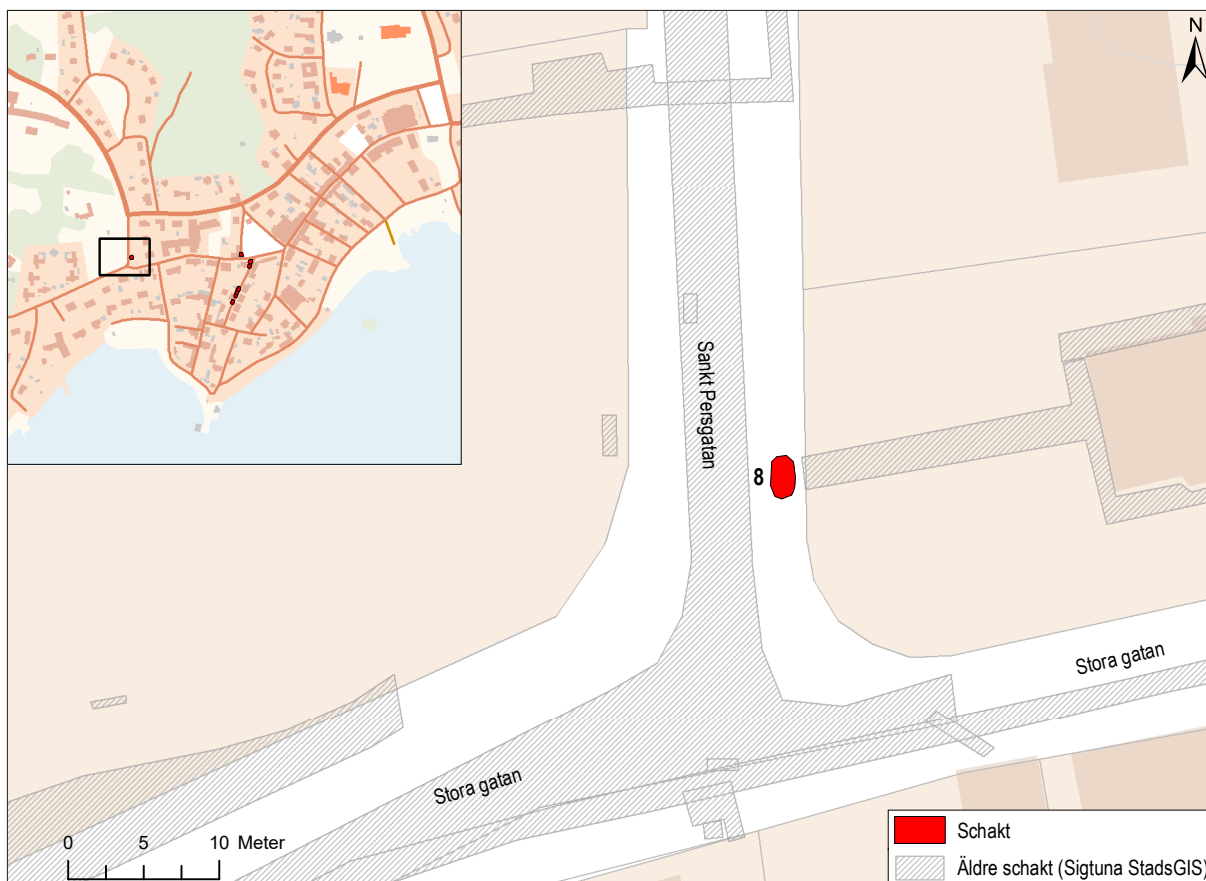
I samband med schaktningen för VA i Sigtuna 2018 grävdes endast i fyllnadsmassor i befintliga ledningsschakt. Eftersom schakten inte grävdes ned till sterilt underlag är platserna fortfarande antikvariskt intressanta. Kulturlager och anläggningar kan finnas under tidigare uppnått schaktdjup.

Korsningen Ladugränd och Stora Gatan

I korsningen Ladugränd och Stora Gatan grävdes ett schakt som var cirka 2,0 meter i diameter samt 1,5 meter djupt. Inga anläggningar, kulturlager eller fynd påträffades på grund av att schaktet grävdes i ett

Figur 3. Schakt 1 i korsningen Stora gatan och Ladugränd samt schakt 2–7 i Lilla Nygatan. Samtliga upptogs i redan befintliga ledningsschakt. Utdrag ur Fastighetskartan i skala 1:500, översikt i skala 1:12 000.

Figur 4. Schakt 8 i Sankt Persgatan upptogs i ett tidigare grävt schakt. På kartan med Sigtuna stadsGIS ligger schakt 8 mellan befintliga ledningsschakt. I schaktet fanns dock spår efter tidigare ledningsarbeten. Utdrag ur Fastighetskartan i skala 1:500, översikt i skala 1:12 000.

befintligt ledningsschakt. Schaktets fyllning utgjordes av 0,07 meter asfalt, 0,2 meter bärlager och därefter fyllnadsmassor bestående av sand, grus och sten.

Lilla Nygatan

Sammantaget grävdes sex schakt i Lilla Nygatan. Schaktens storlek var i snitt 2,0 x 1,5 meter samt mellan 1,5 och 1,65 meter djupa. Inga anläggningar, kulturlager eller fynd påträffades i något av schakten. Schaktens fyllning utgjordes av mellan 0,04 – 0,07 meter tjock asfalt, 0,2 meter bärlager och därefter fyllnadsmassor bestående av sand, grus och sten.

Sankt Persgatan

Schaktet i Sankt Persgatan var cirka 2,6 x 1,7 meter samt 1,4 meter djupt. I schaktet fanns spår efter tidigare ledningsarbeten. Inga orörda kulturlager, anläggningar eller fynd påträffades.

REFERENSER

- ARBMAN H & FLODERUS E. 1925. *Vattenledningsgrävningen i Sigtuna*. Moderna tider, modern arkeologi Arkeologisk rapport. Redigerad och med inledning av Rune Edberg. Sigtuna museum 2005.
- KJELLSTRÖM A, 2005. *The Urban Farmer*. Osteoarchaeological Analysis of Skeletons from Medieval Sigtuna Interpreted in a Socioeconomic Perspective. Theses and Papers in Osteoarchaeology No.2. Stockholm University.
- ROS J. 2009. *Stad och gård. Sigtuna under sen vikingatid och tidig medeltid*. Uppsala Universitet
- ROS J, 2015. *Stenlagd gata och bebyggelse lämningar*. Arkeologisk förundersökning. Stiftelsen Kulturmiljövärd. Rapport 2015:75.
- TESCH, S. 1990. Stad och stadsplan. *Makt och människor i kungens Sigtuna*. Sigtunagrävningen 1988–1990. Sigtuna.
- WIKSTRÖM A. 2004. *Lilla Nygatan, Sigtuna, Uppland*. Sigtuna Museers Uppdragsverksamhet
- WIKSTRÖM A. 2005. *Sigtuna stadsGIS*. Rapport utvecklingsprojekt. Meddelande och rapporter från Sigtuna Museum nr 23.
- WIKSTRÖM A. 2008. Rapportsammanställning. Sigtuna Museums Undersöknings Verksamhet (SMUV)
- WIKSTRÖM A. 2009. Rapportsammanställning. Sigtuna Museums Undersöknings Verksamhet (SMUV)

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Arkeologikonsults projektnr:	3402
Länsstyrelsens dnr:	431-19798-2018
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2018-06-08
Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen Stockholm
Uppdragsnr i Fornreg:	201800102
Län:	Stockholm
Landskap:	Uppland
Kommun och socken:	Sigtuna
Fornlämning:	L2015:2168 Stadslager (KMR) Sigtuna 195:1 (FMIS)
Typ av undersökning:	Arkeologisk undersökning i form av schaktövervakning
Undersökningstid, fält:	1-5 samt 16 oktober 2018
Inmättningsmetod:	RTK-GPS
Koordinatsystem:	SWEREF99 TM
Höjdsystem:	RH2000
Projektledare och rapportansvarig:	Tove Björk
Fältpersonal:	Tove Björk
Planer och layout:	Medea Nyström Huuva
Kvalitetssäkring:	Åsa Berger
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs

BILAGA 1. SCHAKTBESKRIVNING

Schakt	Mått (l x b x dj) m	Fyllning	Övrigt
SU 1	2,0 x 2,0 x 1,6	Asfalt 0,07 m. Fyllnadsmassor bestående av sand,grus och sten 1,53 m.	Inga anläggningar eller fynd
SU 2	2,5 x 1,9 x 1,8	Asfalt 0,07 m. Bärlager 0,2 m. Fyllnadsmassor bestående av sand och grus 1,53 m.	Inga anläggningar eller fynd
SU 3	2,5 x 1,4 x 1,6	Asfalt 0,08 m. Bärlager 0,2 m. Fyllnadsmassor bestående av sand och grus 1,32 m.	Inga anläggningar eller fynd
SU 4	4,8 X 1,6 X 1,5	Asfalt 0,05 m. Bärlager 0,2 m. Fyllnadsmassor bestående av sand, grus och sten.	Inga anläggningar eller fynd
SU 5	1,8 x 1,0 x 1,1	Asfalt 0,04 m. Bärlager 0,2 m. Fyllnadsmassor bestående av sand och grus.	Inga anläggningar eller fynd
SU 6	1,85 x 1,5 x 1,6	Asfalt 0,04 m. Bärlager 0,2 m. Fyllnadsmassor bestående av sand och sten.	Inga anläggningar eller fynd
SU 7	2,7 x 1,3 x 1,6	Asfalt 0,03 m. Bärlager 0,2 m. Fyllnadsmassor bestående av sand, grus, sten	Inga anläggningar eller fynd
SU 8	2,55 x 1,5 x 1,5	Asfalt 0,1 m. Bärlager 0,5 m. Fyllnadsmassor bestående av sand och sten.	Inga anläggningar eller fynd

Rapporter från Arkeologikonsult 2019:3204